

Utstillingsessay

Klimaforandring på Oljemuseet

Av Lise Camilla Ruud og Erik Thorstensen

I mai åpnet en ny og permanent utstilling, *Klima for endring*, på Norsk oljemuseum i Stavanger. Å stille ut klimaforandringer er en krevende museal øvelse fordi de finnes overalt og de involverer hele jordas befolkning. Klimaforandringer rommer også dype fortider, kontroversielle nåtider og langstrakte fremtider. Utstillingers styrke er at de kan gjøre det kompliserte og det som er distansert i tid og rom, mer forståelig. Museer tilgjengeliggjør kunnskap, og idealet om at besøkende skal stimuleres til selvstendig, kritisk refleksjon står sterkt i dagens museumslandskap. Oljemuseets nye utstilling søker å gjøre nettopp dette, ved at den stiller fem viktige spørsmål til de besøkende.

Ulike pedagogiske virkemidler og museale grep for involvering tas i bruk for å stimulere i jakten på svar.

Ved vårt besøk i utstillingen var det særlig to ting vi festet oss ved, og som vil være gjennomgående tema i dette essayet. For det første: Det er både ganske rart og nokså logisk at en utstilling om klimaforandring står på Oljemuseet. Olje og gass er de store synderne når det gjelder klima, Norge har blitt styggrikt på grunn av dem, og vi lurar på hvordan utstillingen forholder seg til dette. Hva formidles om Norges og nordmenns ansvar? For det andre: Klimaforandringene utfordrer en gjengs forståelse av sammenhengen mellom kunnskap og handling. Vi tenker gjerne at den som vet det rette også vil handle rett. Økende utslipp viser at så ikke er tilfelle. Hvordan stimulerer utstillingen til refleksjon, forsøker den å

Norsk oljemuseum har nasjonalt ansvar for å formidle og forvalte kunnskap om petroleumsindustriens utvikling og betydning for det norske samfunn. Byggets fasade illustrerer det norske grunnfjellet. Foto: Erik Thorstensen.

koble tanke med ansvar for handling, og hvilke pedagogiske grep benyttes i utstillingen?

Det norske grunnfjellet og oljen

La oss starte med museumsbygningen og med det norske, før vi beveger oss inn i selve utstillingen. Når vi ankommer havneområdet i Stavanger der museet ligger, blir vi stående og betrakte fasaden. På forhånd har vi lest at Norsk oljemuseum har nasjonalt ansvar for å formidle og forvalte kunnskap om petroleumsindustriens utvikling og betydning for det norske samfunn. Vi har også lest at det monumentale, 5000 m² store museumsbygget ble tegnet av Lunde og Løvseth arkitekter og oppført i siste del av 90-tallet.

Den massive hovedbygningen vender inn mot byen, fasaden er dekket av gneis, og den har tung symbolbetydning. På arkitektfirmaets nettsider beskrives denne delen av bygget som «en parafraze av det norske grunnfjellet hvor naturkreftene gjennom millioner av år har avgitt sedimenter og avleiringer». Grunnfjellet er de eldste geologiske formasjonene på jorda, og det består for en stor del av gneis og granitt, av det vi gjerne kaller gråstein. På land ligger disse bergartene mange steder oppe i dagen, men på kontinentalsokkelen er grunnfjellet dekket av nyere sedimentære lag. Det er i disse øvre lagene at oljen befinner seg.

I overført betydning peker «det norske grunnfjellet» henimot det solide og bestandige, mot et uforanderlig fundament som definerer hvem vi er og hvor vi kommer fra. Det er som om byggets fasade forteller at vi nordmenn har blitt formet av gråstein, at vi står støtt som fjell. Grunnfjellet er solid og stabilt, og naturkreftene har virket til vår fordel og sørget for å legge rikelig med petroleumsressurser i de nyere lagene av stein og sand som gjennom millioner av år har lagt seg oppå grunnfjellet. Grunnfjellet

er oss og det er vårt, og det som legger seg oppå tilhører også oss. «Grå gneis og gammel granit har øvet en større indflydelse i vor historie og på vort tænkesæt end både Harald Hårfagre og Erik Pontoppidan» uttalte Amund Helland i 1872. Han ble senere geologiprofessor og redaktør for det voluminøse storverket *Norges Land og Folk*. Og vi tenker at museets fasade illustrerer at Hellands poeng stadig har noe for seg. Museumsbygningen står stødig, som det norske grunnfjellet, som oss, og på innsiden presenteres norsk petroleumsvirksomhet på forskjellig vis.

50 års norsk oljehistorie

For å komme til den nye utstillingen må vi gå gjennom museets øvrige utstillinger som i hovedsak dreier seg om femti års norsk oljehistorie. Også her er den geologiske symbolikken slående: Vegger og tak er malt sorte, og gulvet er dekket av sort skifer, en kildebergart for petroleum som finnes i lagene over grunnfjellet på sokkelen. Blant utstillingene finnes tidslinjen Petrorama, som viser både politiske og industrielle høydepunkter så vel som mer anekdotiske og underholdende innslag i norsk oljehistorie. En annen utstilling viser teknologisk utvikling på norsk sokkel, mens ytterligere en gir innsikt i oljefondet og oljens betydning for norsk økonomi. I en kinosal vises den nydelige filmen *Oljeunge*, basert på Aslak Sira Myhres oppvekstnovelle fra oljebyen, med Kristoffer Joner i hovedrollen. Andre temaer som stilles ut er forsyning av norsk gass til Europa, norske felt, og også nordsjødykkere er viet en utstilling. I den store utstillingssalen i hovedbygget finnes en imponerende rekke borekroner, og vi kan også se en del av plattformbenet som brast og forårsaket den katastrofale Alexander Kielland-ulykken. En mengde detaljerte modeller av plattformer og skip fyller utstillingssalen, og her kan man også prøve

redningsdrakter og lære om bransjens sikkerhetsregler. Det myldrer av skoleelever og turister, unge som eldre, og på museets nettside har vi lest at besøkstallene stiger år for år.

Klima for endring

Museumsbygningens bakside vender ut mot Stavangerfjorden og har former fra oljeindustrien med sylindriske plattformer. «Klima for endring» er plassert inne i en av disse sylindrene, og utstillingen tar form av to sirkler. Mens utstillingene vi har sett før vi kom hit dreier seg om den norske oljen, så introduseres *Klima for endring* på globalt vis og med dyp menneskehistorie.

Den ytterste sirkelen løper langs veggen rundt det sylinderformede rommet, og tegner opp en energihistorisk, globalpolitisk

og vitenskapelig forståelsesramme for klimaforandringer. Første del av den ytre sirkelen viser en historisk linje over utvikling og bruk av energi. Den starter med et projisert brennende bål ved inngangen og en kort tekst på gulvet som forteller at vi har behersket ilden i én million år. Mens et norsk «vi» dominerer i museets andre utstillinger dreier det seg her altså om menneskehetens globale og tidsdype «vi» – med røtter helt tilbake til menneskeartens forgjengere. Bålet fungerer som en generell, nærmest tidløs illustrasjon på menneskets behov for og bruk av energi. Den gjennomgående sorte bakgrunnsfargen, som også kjennetegner de øvrige utstillingene, dominerer vegger og tak, supplert av en dus pastellkoloritt på utstillingsmøblene.

En rekke vitenskapelige og teknologiske framskritt fra 1700 og fremover presenteres

*Klima for endring er en ny permanent utstilling på Oljemuseet. Her ses deler av utstillingens indre sirkel.
Foto: Camilla Ruud.*

på utviklingslinjen. Et estetisert søylediagram strekker seg over veggen og viser med ulike farger veksten i og andelen av henholdsvis atomkraft, olje, gass, kull, bioenergi og energi basert på vann, sol og vind. Fra 1950 stiger energiforbruket voldsomt og man ser hvordan fossilt brensel i dag står for hele 80 % av samlet energibruk i verden. Utviklingslinjen strekkes frem til 2030, årstallet for oppnåelse av FNs bærekraftsmål. Neste del av sirkelen tar så for seg de 17 målene under overskriften «Kursen mot 2030 er satt».

Det globale kan være vanskelig å forstå, og her konkretiseres det ved en skjermaktivitet der publikum besvarer spørsmålet «Hvilke tre mål mener du er de viktigste?». Man trykker inn sine prioriteringer på en skjerm, og opp kommer en statistikk over hva besøkende har ment. Ved vårt besøk ser vi, ikke helt uventet, at det er målet om å stoppe klimaendringene som troner øverst. Den siste delen av sirkelen forklarer klimaforandringer på vitenskapelig grunnlag og betydningen av Paris-avtalen fra 2015. Dette skal vi komme tilbake til, først skal vi bevege oss inn i utstillingens indre sirkel.

Utstillingens spørsmål

Er du en del av klimaproblemet? Hvilken rolle spiller Norge? Kan vekst og velstand redde klimaet? Er ny teknologi løsningen? Hvem skal løse problemene? – På søyler blir publikum gitt fem spørsmål som suppleres av utdypende tekster. Mens museal kunnskap i tidligere tider gjerne var autoritær og belærende, så står nå en demokratisert modell for kunnskapsdannelse sterkt. Besøkende skal aktiviseres og utfordres til refleksjon.

Spørsmålene som stilles i utstillingens indre sirkel er ett demokratiserende grep. Et annet slikt grep er tilretteleggingen av rommet, med utstillingsmøbler som inviterer til fri bevegelse mellom temaer.

Sofabanker utgjør del av designet, og her kan man sette seg ned og tenke, snakke eller ta en pause. At den sorte bakgrunnsfargen henviser til oljens farge, har vi raskt forstått. Derimot undrer vi oss litt over valget av møblementets pastellfarger: fargene er lekre, de flyter ton-i-ton som på en Lady-palett fra Jotun, men det blir liksom litt for mykt og behagelig, gitt utstillingens tematikk.

«Er du en del av klimaproblemet?»

Spørsmålet om den enkeltes bidrag illustreres av masse små, rektangulære speilfliser uregelmessig plassert på en søyle. Her spiller design og spørsmål godt sammen. Speilene viser bruddstykker av den besøkende, og akkurat slik det kan være vanskelig å forstå egen betydning for klimaproblemet så kan det være vanskelig å se seg selv i de spredte speilene. CO₂-utslipp er abstrakte og utstillingen, som nok særlig retter seg mot skoleelever, forteller hvordan den enkelte kan bidra. Bruk mindre energi, stem strategisk ved valg, spis kortreist mat, velg deg en utdanning der du kan bidra til klimaløsninger, og bruk sykkel fremfor bil.

Den gjennomsnittlige nordmann har et klimaavtrykk på 8,4 tonn CO₂, og dette må ned til 1,5–2 tonn hvis bærekraftmålene skal nås, står det på en plansje. Poenget konkretiseres med to interaktive opplegg. Ett består av en skjerm der vi svarer på spørsmål og beregner eget klimaavtrykk. Forfatterne fikk først avtrykk på henholdsvis 5 og 10 tonn. Etter flere forsøk, hvor vi latet som om vi aldri spiste kjøtt, og verken kjørte bil eller reiste med fly, ble avtrykkene likevel omtrent de samme. Boligstørrelse, inntektsnivå og antall medlemmer i husstanden viser seg å være avgjørende faktorer: vår høye velstand er i seg selv problematisk.

Det andre interaktive opplegget består av et bord med menneskefigurer i stål iført lodd med ulik vekt. Man løfter på figurene, og vekten illustrerer hvor mye klimaavtrykk

Er du en del av klimaproblemet? Spørsmål rettes til museumsgjestene på søyler i utstillingen. Foto: Camilla Ruud.

varierer verden rundt. Begge øvelsene gir gode utgangspunkter for refleksjon: Mens den første ansvarliggjør oss gjennom beregning av eget avtrykk, så tvinger den andre oss bokstavelig talt til å kjenne vekten av global energiskjevhet.

En demokratisert museal kunnskapsmodell påtvinger ikke kunnskap og den forutsetter frivillig deltakelse. En tekst fastslår at «du» er del av problemet, men, som det også står, «du er heldigvis en del av løsningen – hvis du vill!». Her blir vi skeptiske. Kan klimaproblemer løses ved å henstille til den enkeltes frie vilje? Det anti-autoritære museale kunnskapsregimet krever ikke handling. Her synes vi det kolliderer med behovet for altomfattende og dyptgripende tiltak i møte med klimaforandringer.

«Hvilken rolle spiller Norge?»

Oppunder taket snurrer sitater fra kjente politikere, klimaforkjempere og kongelige – og med Donald Trump som enslig forneker. Også Greta Thunberg siteres: «Jeg vil at dere skal ha panikk og handle som om huset var i brann.» Forøvrig er det lite klimapanikk å spore i utstillingens duse pastellomgivelser. Verden gjøres diffus og stor, og ansvaret for å rydde opp plasseres i stor grad der ute: «Verdens ledere har et ansvar for å ta vare på jorda. De har forpliktet seg til konkrete mål for å redusere utslipp» – som det står på en poster om internasjonale avtaler.

Norge, derimot, blir veldig lite. I møte med spørsmålet om Norges rolle leter vi etter svar i de utdypende tekstene. Disse virker urovekkende beroligende: «Norge dekker to prosent av verdens etterspørsel etter olje og tre prosent av gassforbruket». Noen få prosent er vel ikke så mye, tenker vi, samtidig som teksten understreker at oljen har gjort «Norge til et rikt land». Vårt lille land har bare 0,07 % av verdens befolkning, forklares det, et land som er rikt på naturressurser, selvforsynt med ren energi og «verdens beste land å bo i».

Vi har det godt her i landet, men tall og prosenter kan vekke eller svekke opplevd ansvar for handling. På veien opp til denne utstillingen gikk vi gjennom en annen, som handlet om norsk oljeøkonomi. Der fantes det samme poenget, men i en helt annen innpakning: «lille Norge er en stormakt som den 3. største gasseksportøren og den 12. største oljeeksportøren i verden». I klimautstillingen forsvinner petroleumstormakten Norge, og når landet vårt gjøres så lite, så blir kanskje ikke vårt ansvar så stort heller?

På en søyle ved siden av vises et bilde som representerer et motsatt syn. Ti smilende aktivister fra Natur og Ungdom står på en glissen parkeringsplass og holder opp et banner der det står «Norsk olje koker

kloden». Vi tror utstillingen kunne blitt bedre dersom den hadde gitt større plass til miljø- og klimabevegelser, og især det pågående engasjement blant barn og unge.

Spørsmålet om Norges rolle spiller sammen med delen om internasjonale avtaler i den ytre og kontekstualiserende sirkelen. Klimaforandringer er globale, og ansvaret blir gitt til «verdens ledere» og det forklares hvordan «rike land» har forpliktet seg gjennom Paris-avtalen til å betale mer, og til å hjelpe fattigere land med tiltak. Men vi finner ikke så mye i utstillingen om hvordan rike Norge kan ta ansvar. Kjøp og salg av utslippskvoter, den foretrukne norske politiske løsningen på klimaproblemer, vies for eksempel kun oppmerksomhet på en plattsjette som sier «Redd regnskog – langt borte fra Norge».

På en poster i nærheten leser vi om betydningen av ny teknologi, samtidig som tvilen i utstillingsteksternes avsender blir litt for tydelig: «Innen 2025 skal nye biler i Norge være utslippsfrie. Og det er bestemt at luftfarten innenlands skal være elektrisk i 2040. Det kan høres ut som en luftig ambisjon, men målet er satt av myndighetene».

«Kan vekst og velstand redde klimaet?»

Spørsmålet rettes mot de besøkende på en søyle, og i en tilhørende tekst beskrives tre typer risiko som truer velstanden. De nevnes i denne rekkefølgen: (1) Risiko ved å selge noe færre vil ha, (2) Risiko for ødeleggelse av naturen, og, (3) Risiko for søksmål knyttet til klimaendringene. Fraværet av klimakrise i utstillingen blir tydelig når ødeleggelse av natur presenteres som en risiko på linje med at etterspørselen etter olje og gass går ned eller at stater kan bli saksøkt. Formidlingsformen bygger på at den besøkende selv skal finne svar, og tekstene gir informasjon som virker førende. I dette tilfellet får man ingen hjelp til å se begrensningene ved en økonomisk forståelse av klimaendringer.

I den ytre sirkelen, og under overskriften «Så mye har vi igjen» står det at «forskerne har slått fast hvor mye atmosfæren rundt jorda kan tåle av CO₂ og andre klimagasser før temperaturen stiger over 2° C og fører til uholdbare konsekvenser for alt liv på jorda. Den totale mengden kan vi kalle vårt CO₂-budsjett.» En plakat litt bortenfor forteller om Paris-avtalens mål om å begrense oppvarmingen til 1,5° C. 1,5 grader er hva landene i Paris-avtalen håper på å kunne begrense oppvarmingen til, mens målet er å holde økning godt under 2 grader. Moralen og politikken ved andre mål enn disse to diskuteres ikke og den besøkende beroliges med at vi fortsatt har utslipp på konto. Andre stemmer som argumenterer for å få ned utslipp og reversere klimaendringene får liten plass.

«Er ny teknologi løsningen?»

En plakat forteller oss at «framtidig vekst og velstand kan ikke basere seg på fossile energikilder». Museer bruker gjerne taktile virkemidler for å fremme deltakelse, og i den indre sirkelen tilknyttet spørsmålet om ny teknologi står det et bord hvor en slags lekeklosser er fastspent i stålstrenger. Man snurrer på klossene, og når alle på en streng ligger på rekke med samme farge, så tilsvarer det et scenario over en fremtidig energimiks som kan gjøre at vi ikke overstiger 2-graders målet.

Det er tre ulike scenarier. To er hentet fra Equinor og Shell, et tredje fra Norske Veritas. Ikke overraskende former Equinor en fremtid der kull kuttes, mens utvinning av olje og gass er like høyt som i dag. De to andre ligger tett opptil. Aktiviserende grep tas ofte i bruk av museer for å fremme refleksjon. Her synes vi det fungerer dårlig. Ved å leke med klossene tvinges vi til å gjenskape fremtidsvisjoner der olje og gass fortsatt utvinnes i stor skala. Lekens rette svar er på forhånd gitt.

*Fremtidslek. Ved å snurre på klossene gjenskapes fremtidsvisjoner der olje og gass fortsatt utvinnes i stor skala.
Foto: Erik Thorstensen.*

«Hvem skal løse problemene?»

Når museer ansporer til refleksjon og handling, så er idealet at det skal skje frivillig og via den enkeltes egen resonnering. Museer er ikke autoritært belærende, de tvinger ingen, de forsøker på nøytralt vis å sidestille perspektiver og kunnskaper. Klimaforandringer rammer alle, men de er også urettferdige, står det på en poster, i det de rammer nåtidens fattige og fremtidige generasjoner hardest: «Løsninger vil kreve forpliktende samarbeid mellom enkeltpersoner, politikere, næringsliv, organisasjoner, byer og land».

Klimaforandringer utfordrer et tradisjonelt syn på sammenhengen mellom kunnskap og handling: Den som vet det rette vil også gjøre det rette. Dette paradokset preger også IPCC-systemet. Klimaendringer og disses konsekvenser er veldig godt kjent, men likevel fortsetter utslipp å øke. Det er hevet over tvil at grønn omstilling krever tiltak som vi ikke har spesielt lyst til å gjennomføre.

Vår frihet og vårt levesett er dypt forankret i og avhengig av fossil energi. Dette er et fruktbart utgangspunkt for utstillingen. Likevel tenker vi at dersom det hadde vært anlagt en mer radikal energihistorisk vinkling enn den som introduserer utstillingen, så kunne man også i større grad ha problematisert sammenhengen mellom veksten i energibruk og oppkomsten av nettopp det frie, moderne og selvtilstrekkelige individet som nåtidens museale formidling forutsetter.

Utenom natur og uten ungdom

Dette essayet ble innledet med betraktninger om museumsbyggets geologiske symbolikk. Petroleumsressursene kommer fra stein og berggrunn, bygningen er som et grunnfjell, vi nordmenn er formet av gråstein og natur er sterkt tilstede i museets arkitektur. Slik er det ikke i klimautstillingen. En veldig stor potteplante står på et bord. Klimaforandringer dreier seg om kompliserte samspill mellom natur og

kultur, og planten får oss til å lure på hvor naturen egentlig har blitt av i utstillingen. Vi går i utstillingens sirkler, beveger oss mellom det nasjonale og det globale, og det er i hovedsak mennesker og individer, samfunn og historie vi møter. Et sted har vi lest at trær kan fange CO₂, men det er ikke trærne i seg selv vi møter, heller er de verktøy som menneskene kan bruke for å rydde i eget rot.

I utstillingen vises også filmsnutter der vanlige folk fra ulike deler av verden forteller om hvordan klimaforandringer påvirker dem. Det å konkretisere med enkeltpersoners fortellinger er også en formidlingsstrategi som står sterkt i dagens museer. Strategien er effektiv, den får besøkende til å identifisere seg med noe fjernt og utilgjengelig – i tid, rom eller kulturelt sett. Premisset for slik formidling er at erkjennelse går via det personlige og det menneskelige. Men burde ikke læring om klimaforandring også inkludere ikke-menneskelige ståsteder? Den enslige pottaplanten står mest til pynt, og CO₂-fangende trær er heller ikke tilstrekkelig.

Museal formidling har besøkendes rett til å delta i kunnskapsdanningen som et grunnleggende premiss. Museene vil nødvendigvis rette pekefinger og fremstå som autoritære og belærende. I dagens museumslandskap står demokrati, individuell frihet, frivillig involvering og deltakelse høyt på den demokrati-

serende agendaen. Satt på spissen: Du har rett til selv å definere hva klima betyr for deg, og du har rett til å velge hvorvidt og hvordan du skal handle. Samtidig er det behov for tydelige budskap og klare føringer på veien mot et lavutslippssamfunn. Dette kan utgjøre et kinkig dilemma for museene: når utstillinger stimulerer til tanke og handling, så går man helst via den enkeltes frivillige deltakelse og refleksjon.

Utstillingen fungerer godt når den gir de besøkende enkle øvelser som med vekten av CO₂ i ulike land. Andre formidrende grep fungerer ikke like godt. Ovenfor påpekte vi hvordan vi savnet miljøorganisasjoner og ungt engasjement. Nettopp en slik tilstedeværelse kunne ha gitt utstillingene et tydeligere budskap. Slik som for eksempel kuratorer ved Botanisk hage på Tøyen har gjort. Der har man satt opp den midlertidige utstillingen *Fremtiden er nå* og den består i sin helhet av tekster og bilder skapt av ungdom ved tre videregående skoler i Oslo. Når de unge får tale, erklærer de akutt klimakrise og de krever umiddelbar handling.